

ПРАВО ДА СЕ ПОЗОВУ И ИСПИТАЈУ СВЕДОЦИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ - МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ

Апстракт: Када власт неког оптужи да је учинио кривично дело или да је на други начин био умешан у извршење кривичног дела, тада може доћи до лишења слободе, суђења и изрицања кривичних санкција. С друге стране, право на правично суђење је основна гаранција која ће омогућити да особе не буду неправедно кажњене. Такође, ово право је неодвојиво од других људских права. Правичност суђења процењује се применом многих правних стандарда, било да се суђење процењује на основу непосредног, директног, присуства или на основу записника или других извештаја. Сврха процене је да се утврди да ли је пракса, у датом случају, у складу са законом земље у којој се суђење одржава, да ли ти закони и пракса одговарају међународним стандардима уграђеним у уговоре којима је држава приступила, као и вануговорним стандардима. За правилну и потпуну процену правичности суђења неопходно је познавање како домаћих правних прописа тако и међународних стандарда. Међународни стандарди према којима се процењује правичност суђења су бројни, садржани у различитим инструментима и стално се развијају. Аутор у раду износи међународне и регионалне стандарде људских права, судску праксу, чије познавање је неопходна претпоставка за разумевање права на правично суђење, односно једног од његових елемената: право да се позову и испитају сведоци.

Кључне речи: позивање, сведок, оптужба, анонимно сведочење, одбрана, права.

Увод

Један од основних критеријума за правичну расправу је принцип „једнакости оружја“ страна у спору. „Једнакост оружја“ мора да се поштује током целог судског поступка, а то значи да стране у спору имају једнак процедурални положај током суђења и да имају једнак положај приликом изношења одбране или оптужбе.¹ Суштина овог принципа се огледа у праву сваке стране да јој се омогући да изнесе свој случај под условом и на начин који је не доводи у битно неповољан положај у односу на противничку страну.

Када су у питању кривични поступци, у којима тужилац има комплетну државну машинерију иза себе, принцип „једнакости оружја“ је најважнија гаранција права на одбрану. Као такав представља гаранцију одбрани да ће бити у једнаком положају с тужиоцем током припреме и изношења случаја.

Основни елеменат принципа² „једнакости оружја“ и права на одбрану је право оптуженог да позове и испита сведоке.³ Ово право даје оптуженом исто правно овлашћење да обезбеди присуство сведока, као и право да испитује или унакрсно испитује све сведоке као и тужилац.⁴

Право да се позову и испитају сведоци обезбеђује одбрани могућност да испита сведоке, који ће дати исказе у корист оптуженог и да оспори доказе против оптуженог.⁵ Поступак испитивања сведока од стране тужиоца и браниоца дају суду могућност да саслуша изношење доказа и њихово оспоравање. На овај начин остварује се реализација начела утврђивања истине у кривичном поступку, као и начела контрадикторности и принципа права на правично суђење.

Право да се испита сведок оптужбе

Свако ко је оптужен да је учинио кривично дело има право да испита или да се у његово име испитују сведоци оптужбе, као и да обезбеди присуство и

1 Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Ofret и Норfinger*, број 524/59. и број 617/59, 19. децембар 1960. година, *Yearbook 6.*, стр. 680. и 696.

2 Овај принцип захтева и довољно времена, одговарајуће могућности за припрему одбране, као и добијање битних обавештења од тужиоца, обухвата и право на адвоката, право да оптужени буде присутан на суђењу.

3 Члан 14(3)(е) Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ICCPR-а), усвојен у Генералној скупштини УН-а 1966. године, а ступио је на снагу 1976. године; члан 8 (2)(ф) Америчке конвенције о људским правима, усвојена 1969. године, ступила на снагу у јулу 1978. године; члан 6 (3) (д) Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (Европска конвенција), ступила је на снагу 1953. године.

4 Општи коментар 13, параграфа 12. Комитета за људска права. Комитет за људска права као надзорни орган састављен од 18. експерата, надгледа имплементацију Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ICCPR-а).

5 Правично суђење, Фонд за хуманитарно право, 2001, Београд, стр. 146.

саслушање сведока у његову корист, под истим условима као и сведока оптужбе.⁶ С друге стране право оптуженог на адекватно време и могућност за припрему одбране обухвата и право да припреми испитивање сведока оптужбе. На овај начин, на страни тужиоца, се ствара обавеза да унапред и на време обавести браниоца о сведоцима које тужилац намерава да позове на суђење. Међутим, ова обавеза тужиоца може бити анулирана у случајевима када се може сматрати да се бранилац одрекао права на адекватно време за припрему одбране, ако не затражи одлагање, када се претходно ненајвљена изјава сведока изнесе на суђење. У овим ситуацијама требало би предвидети обавезу на страни суда, да у случају прихватања саслушања сведока на предлог тужиоца, његово саслушање буде реализовано на првом следећем рочишту, чиме би се на страни одбране стекли услови за адекватно време и могућност припреме одбране о питањима о којима ће сведок давати свој исказ.

Такође право да испита сведоке или да се у име оптуженог испитају сведоци оптужбе треба тумачити у светлу права да се сви докази морају изнети у присуству оптуженог на јавној расправи, што омогућава да се докази, поузданост и веродостојност сведока могу оспорити. По овом питању значајан је став Европског суда за људска права (Суд)⁷, који у предмету Saidi против Француске⁸ износи став о кршењу права оптуженог у ситуацији када је суд пресуду засновао на извештајима полицајца на „тајном задатку“, на записницима прислушких телефонских разговора, као и на изјавама оптуженог које је овај дао када су му записи показани. Суд констатује да оптуженом није омогућено да провери или да оспори веродостојност записа, нити да испита полицајца чији је идентитет био заштићен, тако што није био именован и није био позван да сведочи. Исто тако Суд „примећује“ да наведени полицајац није био „анонимни сведок“ јер је припадник полиције, истражни судија знао је за његову функцију, и оптужени га је познавао јер се са њим сусрео пет пута.

Кроз изложени став Суд поставља смернице домаћим судовима када цене доказе прибављене од стране полиције или путем прислушких телефонских разговора, захтевајући да исти не могу стећи својство доказа у кривичном поступку уколико оптуженом није пружена адекватна могућност оспоравања доказа стечених на овај начин.

⁶ Члан 14 (3)(е) Међународног пакта о грађанским и политичким правима.

⁷ Европски суд за људска права - ECHR (енгл. *European Court of Human Rights*, фр. *Cour européenne des Droits de l'Homme*) је судска институција Савета Европе, основана 1959. године, за заштиту права и слобода гарантованих Европском конвенцијом о људским правима (1950).

⁸ Saidi против Француске, (33/1992/378/452), 20. септембар 1993. година, стр. 17.

Анонимно сведочење

Када одбрани није познат идентитет сведока на суђењу, односно коришћење анонимног сведока, у суштини представља повреду права оптуженог да испита сведоке. Ово из разлога што је оптужени у таквој ситуацији лишен неопходних обавештења која су му потребна да би могао да доведе у питање поузданост сведока. Из тих разлога коришћење доказа добијених од анонимних сведока може довести до тога да читаво суђење буде неправично. У контексту наведеног, Комитет за људска права је изразио неслагање у погледу система „судија без лица“ у Колумбији, где су поред судија и тужилаца сведоци скривани од бранилаца у регионалним судовима приликом суђења за кривична дела трговине дрогом, тероризма, побуне и незаконитог поседовања ватреног оружја. Комитет поред наведеног закључује да систем „судија без лица“ није у складу са чланом 14, а нарочито са параграфима 3 (б) и (е) Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ИССПР-а), тако да препоручује укидање таквог система. Слично становиште заступа и Интер- америчка комисија, која сматра да је коришћење изјава анонимних сведока у супротности са правичним поступком.⁹

Европски суд за људска права има нешто блажи став по питању коришћења изјава анонимних сведока, у смислу да није забранио коришћење таквих изјава у свим случајевима, али је „саветовао“ да коришћење буде строго ограничено.¹⁰

Од принципа да сви докази морају да буду изнети на јавној расправи, у присуству оптуженог, уз разматрање противничких аргумената, по схватању Европског суда за људска права постоје изузеци, али ти изузеци не смеју да наруше права одбране, као једно опште правило, односно параграфе 1 и 3 (д) члана 6 Европске конвенције¹¹ који захтевају да брањеник добије одговарајућу и погодну прилику да испита и оспори наводе сведока оптужбе, било у току самог сведочења или касније.¹²

У предмету Windisch против Аустрије¹³, Европски суд је разматрао и ценио сведочење два анонимна сведока пред припадником полиције, који је касније сведочио пред судом. Суд закључује да је дошло до повреде права оптуженог,

9 Годишњи извештај Интер- америчке комисије, 1996, ОЕА/Серија L/V/II. 84, документ 39, рев. 1993. година, стр. 96, 98. и 249.

10 Doorson против Холандије, 26. март 1996. година, 2 Серија А 470, пара. 69.

11 Европска конвенција о људским правима (енгл. *European Convention on Human Rights*, фр. *la Convention europeenne des Droits de l'Homme*) је правни акт Савета Европе (1949) о заштити слобода и права, донет у Риму у Италији, 4. новембра 1950. године. Оригинална верзија, састављена на енглеском и француском језику и објављена под називом Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, ступила је на снагу 3. септембра 1953. године

12 Van Mechelen и други против Холандије, (55/1996/674/861- 864), 23. април 1997. година, пара. 51.

13 Windisch против Аустрије, 27. септембар 1990. година, серија А број 186.

иако је бранилац имао право да сведоке испита помоћу написаних питања. Суд ипак закључује да је, пошто му је идентитет сведока био непознат, бранилац био суочен са готово несавладивом препреком: био је лишен неопходних информација које би му омогућиле да провери поузданост сведока или да изрази сумњу у веродостојност њихових исказа.¹⁴

У предмету Van Mechelen и други против Холандије, подносиоци представке су се жалили Европском суду за људска права да су њихове осуде биле суштински засноване на доказима полицајаца чији им идентитет није откривен и који нису били саслушани ни јавно, нити у њиховом присуству, што је по њиховом ставу предстаљало повреду члана 6 става 1 и 3 (д) Европске конвенције. Разматрајући наведени предмет Европски суд указује на суштину права коришћења анонимног сведочења. Суд је истакао као опште начело, да је, ако се идентитет сведока оптужбе крије одбрана суочена са тешкоћама које кривични поступци не би требало да укључују у редовним околностима. Постизање уравнотежености интереса одбране и захтева за скривање идентитета сведока може бити отежано, ако су сведоци о којима је реч припадници државних полицијских снага. Суд примећује да је њихова позиција до извесног степена другачија од положаја непристрасног сведока или жртве. Они имају, по оцени Суда, општу дужност послушности према државним извршним властима и обично су повезани са тужилачком страном. Па из тих разлога њих треба користити као анонимне сведоке само у изузетним околностима. Имајући у виду положај који право на правично суђење има у демократском друштву када се ограничавају права одбране, морају се примењивати искључиво неопходне мере. Ако би била довољна мање ограничавајућа мера, онда треба применити такву меру.

У овом случају, полицајци о којима је реч, били су у одвојеној просторији са истражним судијом, из које су били искључени и оптужени, чак и њихов правни заступник. Сва комуникација је била спроведена путем звучне везе. По мишљењу Суда одбрана не само да није била свесна идентитета полицијских сведока, већ је била и спречена да посматра њихово понашање током директног испитивања и да формира оцену о њиховој веродостојности. Суд је са правом заузео став да није на задовољавајући начин објашњено зашто је била неопходна употреба тако екстремног ограничења права оптужених, да докази против њих буду изнесени у њиховом присуству или зашто нису разматране мање далекосежне мере. Суд, исто тако, примећује да су анонимни полицајци били испитивани пред истражним судијом, који је лично утврдио њихов идентитет, и у веома детаљном званичном извештају о својим закључцима дао мишљење о њиховој веродостојности и поузданости, као и о њиховим разлозима да остану анонимни.

¹⁴ . Правично суђење., оп.цит., стр. 149.

У односу на ово чињенично стање, констатовано у предмету, Суд даје мишљење да мере усвојене од стране домаћих судова не могу бити сматране одговарајућом заменом за право одбране да испитује сведоке у присуству окривљених и да да сопствену оцену њиховог држања и поузданости. Тако Суд закључује да тешкоће одбране нису биле надомештене другим мерама у поступку. Суд долази до закључка да је осуда подносилаца представке у одлучној мери била заснована на изјавама анонимних сведока, па је по оцени Суда постојала повреда члана 6 става 1 узетог заједно са чланом 6 става 3 (д) Европске конвенције.

У предметима Doorson и Van Mechelen Европски суд поставља два кумулативна услова за оцену прихватљивости анонимних сведочења:

- тешкоће са којим се одбрана сусрела у случају анонимних сведока оптужбе морају да буду на задовољавајући начин узете у обзир у поступку пред судом;
- сведочење не сме да буде једини доказ кривице оптуженог.

У односу на Европски суд који у извесној мери дозвољава коришћење изјава анонимних сведока, Amnesty International (AI) се противи коришћењу таквих изјава сведока у великом броју земаља, пре свега у Колумбији и Перуу, као и пред међународним судовима.¹⁵

У пракси Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију, посебно су значаја два захтева за анонимност одређених сведока. Први захтев је најпре истакнут у предмету Тадић.¹⁶ У овом предмету Међународни кривични трибунал за бившу Југославију при оцени основаности захтева, који је оцењен као основан, узима критеријуме који су се односили на:

- постојање основног страха за безбедност сведока или његове породице;
- важност сведочења за оптужбу;
- непостојање елемената који доводе у питање веродостојност сведока;
- неефикасност других мера заштите у конкретном случају;
- ограничење анонимности на најнеопходнију меру.¹⁷

Други захтев за додељивање статуса анонимног сведока поднет је у предмету Блашкић.¹⁸ Међународни кривични трибунал за бившу Југославију ценећи основаност тужиоцевог захтева у светлу критеријума којима се руководио у предмету Тадић, заузима становиште да се тужилац не може ограничити само на навођење страха од одмазде, значаја сведочења и веродостојности сведока, већ

¹⁵ Amnesty International (AI) је светски покрет активиста који делују у циљу остварења поштовања свих људских права која су садржана у Универзалној декларацији о људским правима и другим међународним стандардима.

¹⁶ Душко Тадић, предмет „Приједор“ (ИТ- 94-1).

¹⁷ Богдан Иванишевић, Весна Јањић, Горан П. Илић, Томислав Вишњић, Водич кроз Хашки трибунал: прописи и пракса, Београд, 2008, стр. 245.

¹⁸ Тихомир Блашкић, предмет „Лашванска долина“ (ИТ- 95- 14).

мора подједнако да изнесе објективне елементе којим потврђује своје тврдње. У овом предмету Међународни кривични трибунал за бившу Југославију је прихватио анонимност сведока у односу према јавности и медијима, али је одбио такву могућност у односу на одбрану. Овако изражен став подразумевао је обавезу тужиоца да на претресу обелодани идентитет сведока, како би одбрани пружио могућност да се припреми за његово саслушање.¹⁹

И поред одређених, мањих разлика, међународни документи захтевају ограничену примену анонимног сведочења у кривичном поступку. И када је дозвољена таква могућност, морају се обезбедити начини да одбрана оспори изјаве анонимних сведока, да цени поузданост и веродостојност сведока, односно његовог исказа, да је анонимно сведочење неопходно због безбедности сведока, његове породице, да постоји посебна важност сведочења за оптужбу, да су друге мере заштите неефикасне и да сведочење анонимног сведока не може бити једини доказ кривице оптуженог. Домаћа законодавства ценећи одредбе међународних докумената и њихову примену, односно судску праксу међународних судова и комисија, треба да иду у правцу укидања коришћења анонимног сведочења или коришћење таквог сведочења, прописати у ограниченом обиму, са строго прописаним механизмима, који ће омогућити одбрани да оспори исказе анонимних сведока, да на ваљан начин цени и процењује поузданост сведока и валидност њиховог исказа.

Случајеви ограничења испитивања сведока оптужбе

Право оптуженог да испита или да се у његово име испитају сведоци оптужбе није апсолутног карактера, оно може да буде ограничено због понашања оптуженог, у случају бекства, или ако сведок буде недоступан, емигрира у другу државу или се пресели, а не достави нову адресу, или када сведок са разлогом страхује од одмазде.²⁰

У контексту реченог Европски суд у предмету Artner против Аустрије²¹ износи мишљење да у случају када је оптужени изведен пред суд после трогодишњег боравка ван земље, а главни сведок оптужбе се не појави пред судом, у том случају непојављивање сведока не представља само по себи довољан разлог да се обустави кривично гоњење... под условом да власти нису биле немарне да пронађу особе о којима је реч. Суд је закључио да су изјаве одсутног сведока, дате полицији и истражном судији, а које су прочитане на суду, потврдиле остале доказе. На овај начин Суд, у контексту других доказа и

19 Богдан Иванишевић., *op. cit.*, стр. 245.

20 Правично суђење., *op. cit.*, стр. 149.

21 Artner против Аустрије, 28. август 1992.

понашања оптуженог и власти, признаје доказну снагу садржини изјаве сведока дате полицији, односно истражном судији.

Комитет за људска права, у предмету *Compass* против Јамајке²², износи став да није постојало кршење права оптуженог, када је суд прихватио сведочење припадника полиције који је у међувремену напустио земљу, а такав закључак изводи из понашања браниоца оптуженог. Наиме, оптужени је пред Комитетом за људска права изнео да је изјава припадника полиције у супротности са другим доказима који су након те изјаве прихваћени на суђењу, па је истом ускраћено право да о тим контрадикторностима расправи директно са сведоком. Међутим, Комитет за људска права узима у обзир понашање браниоца оптуженог, у смислу да је приметио да бранилац није уложио приговор, ни на суђењу нити у жалбеном поступку, на изјаву припадника полиције и да га је бранилац испитао на прелиминарном саслушању под истим условима које је имао тужилац. Комитет са правом закључује да члан 14 Међународног пакта о грађанским и политичким правима штити „једнакост оружја“ између браниоца и тужиоца приликом испитивања сведока, али не спречава браниоца да се одрекне или не употреби своје право да унакрсно испита сведока оптужбе за време суђења.

Европски суд и Комитет за људска права не искључују могућност прихватања садржине исказа сведока датог полицији или истражном судији, као доказ у поступку, ако се оптужени крије, ако је недоступан, а садржина исказа потврђује остале доказе, или оптужени, односно његов бранилац не користе правна средства за оспоравање исказа сведока у току суђења или у поступку по жалби. На овај начин, понашање оптуженог, односно његовог браниоца, одређује карактер садржине исказа сведока датог полицији или истражном судији, у смислу доказне снаге на суду.

Право оптуженог да позове и испитује сведоке одбране

Свако ко је оптужен да је починио кривично дело има право да позове сведоке и да се у његово име испитају сведоци „под истим условима као и сведоци против њега“.²³ Међутим, кривичним судовима дају се релативно широка овлашћења приликом одлучивања о томе које ће сведоке позвати и поред тога што судије не смеју да крше принципе правичности и „једнакости оружја“. У прилог наведеној констатацији је и пракса Европског суда, који сматра да би требало применити слободу одлучивања о томе који ће сведоци бити позвани

²² *Compass* против Јамајке, (375/1989), 19. октобар 1993. година, Документи УН-а ССРР/С/49/Д/375/1989. година, стр. 6.

²³ Члан 14 (3) (е) ICCPR-а; члан 8 (2) (ф) Америчке конвенције; члан 6 (3) (д) Европске конвенције; параграф 2 (Е) (3) Резолуције афричке комисије; члан 21 (4) (е) Статута Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију; члан 20 (4) (е) Статута Међународног кривичног трибунала за Руанду; члан 67 (1) (е) Статута Међународног кривичног суда (Статут ICC).

у складу са принципом „једнакости оружја“, с тим да су судови у обавези да објасне разлоге за одбацивање захтева оптуженог да се испитају сведоци.²⁴

Одређени пропусти власти у случајевима немогућности сведока да приступи суђењу и давању исказа у смислу могућности одлагања или обезбеђивања превоза сведоку, по мишљењу Комитета за људска права представља кршење члана 14 (1) и 14 (3) (е) Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ИССПР-а).²⁵ Комитет за људска права, у овим случајевима, одговорност за саслушање сведока пребацује на терет власти, које морају обезбедити сведоку, не само право да да свој исказ пред судом, већ да створе и потребне услове, у смислу одлагања рочишта, ако је сведок спречен да приступи суду, или да обезбеде превоз, када је то потребно, у супротном сноси последице повреде принципа правичности судског поступка. Став Комитета за људска права треба прихватити под условом да сведок не сноси кривицу неодржавања на позив суда.

Нешто другачији приступ има Америчка конвенција, која у члану 8 (2) (ф) прописује право браниоцу да испита присутне сведоке и да обезбеди присуство у својству сведока стручњака, као и свих оних који би могли да допринесу расветљавању чињеница. На овај начин Америчка конвенција предвиђа само право браниоца да испитује присутне сведоке, при чему не решава питања присуства сведока, решавање тог питања пребацује на браниоца, односно на одбрану, која је дужна да обезбеди присуство сведока, који могу допринети расветљавању чињеница. С тим у вези, ближа су принципу правичности и „једнакости оружја“ решења садржану у ИССПР-а, ставовима Европског суда и Комитета за људска права, у смислу да свако ко је оптужен да је починио кривично дело има право да позове сведоке и да се у његово име испитају сведоци „под истим условима као и сведоци против њега“, уз могућа одступања, која зависе од процене суда које ће сведоке позвати и образложених разлога због којих је суд одбацио захтев оптуженог да се испитају сведоци.

Када је у питању дискреционо овлашћење суда да одлучује о томе које ће сведоке позвати, Европска комисија у предмету X против Аустрије²⁶ заузима став да не постоји кршење права оптужених када је национални суд примењујући своје дискреционо овлашћење одлучио да не позове сведоке које је захтевао оптужени, уз образложење да њихово сведочење неће допринети расветљавању истине. Овако изражен став Европске комисије указује на обавезу националног суда да увек даје образложење разлога због којих одбацује захтев оптуженог за саслушање сведока. Али, увек се може изразити сумња по питању дискреционог права домаћег суда да процењује оправданост саслушања одређених сведока,

24 Vidal против Белгије, (14/1991/266/337), 22 . април 1992.

25 Grant против Јамајке, (353/1988), 31. март 1994.

26 X против Аустрије, 31. мај 1973. година, 45 Пресуде 59.

што домаћим законодавцима додатно ствара обавезу да уреде и прецизније дефинишу овлашћења суда по овом питању и степен образложености разлога одбијања захтева одбране за саслушање сведока.

Права сведока

Са питањем права на правично суђење, уско је повезано и питање права жртва и сведока да буду заштићени од одмазде и непотребних патњи. У циљу постизања усклађености ових права предузимају се одређене мере које обухватају: давање обавештења и помоћи жртвама и сведоцима током поступка, потпуно или делимично затварање суђења за јавност „у интересу правде“ и омогућавање сведочења пред камером или на неки други начин.²⁷

Сва ова одступања имају за циљ заштиту живота, слободе или сигурности сведока, па се према државама, сходно међународним стандардима, постављају захтеви да организују суђење за кривично дело, а да притом наведени интереси не буду неоправдано угрожени. Исто тако принцип правичног суђења захтева да се у одговарајућим случајевима интереси одбране ускладе са интересима сведока и жртва који су позвани да сведоче, у смислу да право одбране нема за последицу угрожавање живота, слободе или сигурности сведока. С друге стране, мере којима се ограничавају права одбране морају бити неопходне, што је у складу са захтевом на правично суђење. На овај начин међународни стандарди правичног суђења дозвољавају извесна одступања од права на правично суђење, односно права одбране, сагледавајући интересе сведока и жртва, предвиђајући и мере које морају бити пажљиво лимитиране и стриктно неопходне, приликом ограничавања права одбране. У овом правцу иду и принципи садржани у Декларацији УН-а о Основним принципима правде за жртве злочина и злоупотребе власти.²⁸ У члану 6 Декларације предвиђена је брза реакција правосудног и административног система на потребе жртва, тако што ће ставови и бриге жртва бити изложени и размотрени у одговарајућим фазама поступка када су у питању њихови интереси, без штете по оптуженог и у складу са одговарајућим националним кривичноправним системом.

Такође присутни су захтеви за предузимање посебних мера у поступцима за кривична дела чије су жртве жене, током истраге, кривичног гоњења и суђења. Ови захтеви се посебно наглашавају код кривичног дела силовања и других облика сексуалног злостављања. Неретко, у судској пракси, присутна је појава да жене које су биле жртве сексуалног насиља нерадо сведоче. У циљу заштите жена, као жртва злочина, значајан је став Amnesty International, по аутору сасвим оправдан, да судије и судско особље, као и сви који би могли да

²⁷ Правично суђење., оп.цит., стр. 151.

²⁸ Декларација о Основним принципима правде за жртве злочина и злоупотребе власти, усвојена 29. новембра 1985. године.

учествују у таквим поступцима, треба да похађају обуку да би се боље упознали са материјом и да би схватили осетљивост оваквих случајева, што би им помогло у поступцима у случајевима насиља над женама.²⁹

Поред ове обуке, АИ сматра да судови треба да предузму ефикасне мере заштите жена- жртава, њихових породица и сведока од одмазде и непотребних патњи којима могу бити изложени током јавног суђења, а да то не иде на штету права на правично суђење осумњичених и оптужених. Наравно, овде се поставља захтев равнотеже права на заштиту жена- жртава, посебно код сексуалног насиља и права на правићно суђење, у смислу да се захтева од држава, односно власти, да пропишу и обезбеде имплементацију таквих мера, али које неће бити на штету права на правично суђење осумњичених и оптужених, па само у том правцу, такви захтеви могу бити оправдани.

Закључак

Право на одбрану, као елеменат принципа „једнакости оружја“, подразумева право оптуженог да позове и испита сведоке, односно, ово право даје оптуженом исто правно овлашћење да обезбеди присуство сведока, као и право да испитује или унакрсно испитује све сведоке као и тужилац. С друге стране, право оптуженог да позове и испита сведоке није апсолутно, оно је у одређеној мери ограничено слободном судијском уверењу, када процењује оправданост позивања и испитивања одређених сведока, потребама коришћења у кривичном поступку исказа одређених лица која имају својство прикривеног иследника или анонимног сведока, односно жртве, чији се идентитет жели сачувати, због заштите живота, слободе или сигурности сведока, коришћење техничких средстава за прибављање одређених доказа, када је у питању откривање и процесуирање учинилаца кривичних дела, пре свега, организованог криминала, сексуалног злостављања и других тешких кривичних дела.

С тим у вези, међународни стандарди, који представљају и захтеве домаћим законодавствима, иду у правцу захтеване потребе да се обезбеди поштовање права оптуженог да позове и испита сведоке, при чему се дозвољава могућност домаћем суду да слободно цени оправданост позивања и испитивања одређених сведока али са обавезом да образложе, објасне разлоге за одбацивање захтева оптуженог да се испитају сведоци. По питању анонимних сведока, такву могућност треба свести на нужну меру, али у сваком случају треба обезбедити одбрани да процењује поузданост сведока и валидност исказа. Исто тако, неопходно је успоставити равнотежу између права на позивање и испитивање сведока и заштите сведока, односно жртве, путем одређених мера које неће бити на штету права на правично суђење.

²⁹ Право на правично суђење., *op. cit.*, стр. 152.

Nihad Ukić, LL.B.
Post-graduate student,
Faculty of Law, University of Niš

***The Right to Call and Examine Witnesses
in Criminal Procedure: International Standards***

Summary

As the basic element of the “equality of arms” principle, the right to defence implies the right of the accused to call and examine witnesses, by which the defendant is given the same legal authority as the public prosecutor and actually entitled to secure the presence of witnesses, to examine and cross-examine witnesses just like the prosecutor. On the other hand, the defendant’s right to call and examine witnesses is not absolute. It is restricted by the judicial discretionary power, where the judge has a discretionary authority to decide whether it is justifiable to call and examine certain witnesses in criminal proceedings. In particular, it includes the cases involving the testimonies of persons acting in the capacity of an undercover agent or a protected witness or victim, whose identity has to be protected for the purpose of safeguarding one’s life, freedom or safety, the case involving the use of technical apparatus for obtaining certain evidence, or the cases involving the process of discovering and instituting proceedings against the perpetrators of some serious criminal offences (such as organized crime, sexual harassment and other felonies).

The international standards are aimed at providing for the observance of the defendant’s right to call and examine the witnesses, and the national legislations are required to observe and abide by these standards. Although the national courts have a discretionary authority to decide on the justifiability of calling and examining certain witnesses, they are also obliged to justify their decision and explain the reasons for the dismissal of the defendant’s request (motion) to examine witnesses. In case of examining protected witnesses, such a possibility has to be reduced to an absolute necessity but, in any case, the defence has to be given the opportunity to establish the credibility of a witness and the validity of a testimony. Moreover, it is necessary to strike a proper balance between the right to call and examine witnesses and the witness/victim protection by introducing specific measures which will not jeopardise the right to a fair trial.

Key words: *right to call and examine witnesses, protected witness, accusation, anonymous testimony, defence, procedural rights*